

Kádi Anna

SZEGÉNY GAZDAGOK VAGY GAZDAG SZEGÉNYEK?

A gazdagság és szegénység reprezentációja egyetemisták körében

---

Poor rich people or rich poor people? The representation of affluence and poverty among Hungarian university students

With the growing polarization of the Hungarian society, the issue of affluence vs. poverty has been raised with increasing intensity, seeing the incessantly widening gap between the two classes of society. Simultaneously with the mounting social tensions, one can perceive more explicitly the intensification of anger and prejudices triggered by extremities. We focused on establishing ways of thinking adopted by the Hungarian university students concerning rich and poor people or the conflict of wealth and poverty and wanted to discover relationships, if any, between the social status of the respondents and their answers, respectively. 193 students attending five institutions of higher education (two located in Budapest and three elsewhere in the country) were involved in the study, and we used a questionnaire consisting of explicit and implicit questions. The results suggested that the students identified the level of affluence vs. poverty in different ways, depending on their social and financial status and their age. While the answers reflected a very high standard deviation regarding their views about affluence, they developed a fairly consistent and accurate perception about the level of poverty. The interviewed students had no insight into the life of the super-rich and identified wealth with the affluence achieved by people classified to the middle or upper-middle class of society. Outlines of very ambivalent perception can be recognized concerning the attitudes of rich people. The emphasis laid on some positive features is accompanied by highlighting the role of fraudulent and criminal behavior and the distortion of human relations and personality characteristics. The rich people are supposed to be competent, successful and efficient, but they have many improper attributes. These results notwithstanding, the students regarded affluence and wealth as attractive properties. The participants associated the poverty threshold with earning minimum wage, but they expressed poverty in terms of difficulties in daily subsistence rather than the actual earnings. To their minds, poor people are characterized by social exclusion, deprivation and permanence of wishful thinking. They assume the poor to have weak capabilities and many wrong attributes; however, they evoke sympathy in most of the students.

BEVEZETÉS

A magyar társadalomban a rendszerváltás számos problémát hozott felszínre. A társadalom polarizálódásával a szegénység és a gazdagság kérdése egyre élesebben merül fel, a szegény és gazdag réteg közötti távolság folyamatosan nő. A társadalmi feszültségek növekedésével egyre nyíltabbá váltak a korábban rejtett vagy elfedett társadalmi előítéletek és konfliktusok. A szegénység és a gazdagság sokáig

tabutéma volt Magyarországon, néhány szociológiai tanulmánytól eltekintve alig vizsgálták a témakört. A 90-es évektől kezdve viszont egyre több olyan tanulmány látott napvilágot, amely elsősorban a szegénységre fókuszált. A szociálpszichológiai kutatások nagy része pedig a szegénység-gazdagság attribúcióival foglalkozik, vagy egy-egy részterület kapcsolódását elemzi módszertanilag szigorúan kötött feltevések mellett. A szegénység és a gazdagság, mint a sikeresség anyagi státuszban való megjelenésének két pólusa együttesen azonban ma még kevésbé vizsgált terület. Különösen fontosnak tartom a kérdéskör egyetemisták körében folytatott vizsgálatát, mivel ők az előttünk álló időszak értelmiségi és vezető rétegének potenciális tagjai, véleményük meghatározó lehet a jövő szempontjából.

A GAZDAGSÁG–SZEGÉNYSÉG MAGYARÁZATÁNAK KUTATÁSA

Forgas–Furnham–Moris Ausztráliában végzett közös vizsgálatában azt találta, hogy a gazdagság magyarázatára négy nagy változócsoport fordult elő a leggyakrabban; ezek: a külső/szociális, a belső/individuális, a családi háttér és a szerencse/kockázatvállalás. Vizsgálatuk alapján megállapították, hogy a köznapi attribúciók erősen függenek a megkérdezett nemétől, jövedelmétől, politikai érzelmeitől és a személy etnikai hovatartozásától, társadalmi osztályától.

Feagin ezer amerikait kérdezett meg a szegénység tizenegy legfontosabb okáról, és a válaszadók magyarázataiban különféle szociológiai szempontok mentén jellegzetes különbségeket talált. Az 50 évesnél idősebb, közepes jövedelműek és végzettségűek döntően belső okokra vezették vissza a szegénységet, míg az alacsony jövedelműek és a fiatalabbak döntően társadalmi okokat soroltak fel. Az Indiában, Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Új-Zélandon elvégzett kutatások hasonló eredményre jutottak.

A gazdagság vélt okait szintén számos kutató vizsgálta. Younger és munkatársai többségében középosztálybelieket kérdeztek meg 1977-ben, és eredményeik a szegénység kutatás eredményeihez hasonlóak voltak: a gazdaságilag sikeresebb embert inkább szerencsésebbnek tartották (külső okok), míg a kevésbé sikereseket inkább tartották felelősnek saját helyzetéért (belső okok).

Lewis a gazdagság indoklását a pártpreferenciával vetette össze 1981-ben. Arra a megállapításra jutott, hogy a jobboldali világnézetű emberek inkább belső, individuális okokkal, a baloldaliak inkább külső, társadalmi okokkal magyarázták a gazdagságot.

Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatban menedzserek, üzletemberek és bankárok megítélését vizsgálták fiatalok körében. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy e három foglalkozáscsoport megítélése mindkét kultúrában az angolszász területeken végzett kutatásokhoz hasonlóan, szintén nagyon ambivalens. Az üzletemberek, menedzserek és bankárok legfőbb pozitív tulajdonsága a szorgalom, az intellektus és a népszerűség, de negatív tulajdonsága, hogy nem elég becsületesek, nem elég szorgalmasak, és nem elég jó a humoruk. (Hunyady–Székely, 2003.)

HAZAI VIZSGÁLATOK

A gazdagság és szegénység társadalmi reprezentációját vizsgálta Csepeli és munkatársai 1991 nyarán ezer fős reprezentatív mintán. (Csepeli et al. 1992.) Eredményeik szerint a megkérdezettek szélsőségesen megosztottnak látták az akkori magyar társadalmat. Az elszegényedés okait az emberek egyrészt az igazságtalan újraelosztásban, másrészt a szegények saját hibájában jelölték meg, ez utóbbi tekintetében azonban nagyfokú határozatlanság mutatkozott. A vizsgálat eredményei szerint a jövedelemkülönbségek észlelését a személyi egyenlőtlenséggel kapcsolatos attitűdök befolyásolják (akarnak-e egyenlősíteni vagy nem akarnak), ám azt nem befolyásolja sem az objektív, sem a szubjektív státusz. A szubjektív státuszt felülbecslők a valóságos viszonyokat kiegyenlítettebbnek, a szubjektív státuszt alulbecslők pedig egyenlőtlenebbnek vélik a valóságot, és egyenlősíteni akarnak. Megítélésük szerint a tényleges társadalmi státusz azonban nem hat közvetlenül a szegénység és a gazdagság megítélésére. Az életkor a szubjektív rétegbe sorolásra hatással van, az idősebbek általában alulbecslik státuszukat.

Ehhez a témához kötődik egy 1991-ben, 13 országban végzett nemzetközi vizsgálat, amelyet a közép-kelet európai országokban 1996-ban megismételtek. (Csepeli–Örkény–Székelyi–Barna 2004.) A vizsgálatban a gazdaság szereplői, pontosabban a gazdagok iránt megmutatkozó attitűdöket vizsgálták. Eredményeiket a bizalom és gyanakvás szempontjából értelmezték. Megítélésük szerint a gazdagság külső okokkal történő magyarázata a bizalmatlanság jelének tekinthető, és "az irigység attitűdjének torzításában eltűnik a kiemelkedő teljesítményért felelős érdem". (Csepeli, 2004. 5. o.) A gazdagság belső okaként a tehetséget és a kemény munkát, míg külső okként a kapcsolatokat, az indulási előnyt és a gátlástalanságot nevezték meg. Ebben az értelemben a belső okok inkább pozitív, míg a külső okok inkább negatív tartalmat kaptak. Az eredmények elemzése során úgy találták, hogy

„a siker és a gazdagság mindennapi magyarázatai nem értéksemlegesek”, az egalitárius ideológiák általában a külső okok, míg a konzervatív, liberális, meritokratikus ideológiák a belső, személyes okok szerepét hangsúlyozzák. (Csepeli 2004. 7. o.)

Az 1991. évi vizsgálat során mindhárom ország csoportban (Kelet-Európa, Nyugat-Európa, USA) inkább külső okokkal magyarázták a gazdagságot, de keletről nyugat felé haladva egyre kisebb arányban. Az öt évvel később megismételt vizsgálatban, miközben a gazdagságra vonatkozó belső ok tulajdonítások nem változtak, a külső attribúciók szintjében növekedés mutatkozott. A kutatók értelmezése szerint ez a gazdagokkal szemben megmutatkozó irigység, és a tisztességes úton történő meggazdagodásba, illetve ennek lehetőségébe vetett bizalom hiányának a jele. Az eredmények arra utalnak, hogy az irigység és a bizalmatlanság alacsonyabb azon válaszadók körében, akik elégedettek a sorsukkal, a személyes elégedettség az irigységre kisebb mértékben hat, mint a bizalmatlanságra.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK

Kutatásomban arra voltam kíváncsi, hogyan látják a mai magyar egyetemisták a gazdagokat, a szegényeket illetve a gazdagságot és szegénységet, és vajon van-e kapcsolat a válaszadók társadalmi státusza és a válaszaik között? Átfogó, több kapcsolódó kérdéssel foglalkozó kutatásunk egyik részterülete a gazdagokról és a szegényekről alkotott vélekedések megismerése volt.

Erre vonatkozó kutatási hipotéziseim a következők voltak:

Az egyetemisták a társadalmi státuszuk és életkoruk szerint – eltérő módon és mértékben – határozzák meg a gazdagság és a szegénység mértékét. A státusz és az életkor emelkedésével arányosan emelkednek a gazdagság és a szegénység mértékére, és az ezt jellemző jövedelemhatárra vonatkozó várakozások.

A gazdagokra és a szegényekre vonatkozó nézetek differenciáltak. A diákok gazdagokról alkotott képe kevésbé árnyalt, inkább az általános sztereotípiáknak megfelelő, míg a szegények megítélése jobban igazodik a valósághoz.

Az egyetemisták körében a pénz fontos szerepet tölt be. A diákok szeretnének anyagi jólétben élni, amit munkájukkal kívánnak elérni.

A KUTATÁS MÓDSZERE

Kutatásomat nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó kérdőíves vizsgálattal folytattam le.

A kutatást egyetemi hallgatók körében végeztem, mert arra voltam kíváncsi, hogy a jövő vezető társadalmi csoportja, a fiatal értelmiségi réteg miként vélekedik a pénzről és az ehhez kapcsolódó fogalmakról.

Feltételeztem, hogy a vizsgált személyek életkörülményei és szociális környezete nagymértékben befolyásolja a gazdagsággal kapcsolatos nézetek alakulását, ezért olyan csoportokat választottam, akik más-más földrajzi és gazdasági helyzetben vannak. A vizsgálatban fővárosi és vidéki egyetemek hallgatói vettek részt. Budapesten két egyetem (BCE Közgazdasági Kar, SE Orvostudományi Egyetem), vidéken pedig három intézmény (Sopron, NYME Erdőmérnöki Kar, Szeged SZTE Bölcsészettudományi Kar és a Nyíregyházi Főiskola). Összesen 320 diák kapta meg a kérdőívet, a kitöltési arány 60% volt. A kutatásban részt vevő diákok összetételét az I. sz. táblázat ismerteti.

A vizsgálati minta összetétele

I. sz. táblázat

Megnevezés		Létszám (fő)	Megoszlás
Intézmény székhelye	Budapest	87	45%
	Vidék	106	55%
	Összesen	193	100%
Lakhely	Főváros	34	18%
	Megyei jogú város	31	16%
	Város	81	42%
	Falu	47	24%
	összesen	193	100%
Nem	Nő	143	74%
	Férfi	50	26%
	Összesen	193	100%

EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

Gazdagsági és szegénységi küszöb

Első kérdésem a szegénység illetve gazdagság fogalmának meghatározására irányult. A diákoknak a következő kérdést tettem fel:

„Szerinted ma Magyarországon ki számít gazdagnak/szegénynek, hol kezdődik a gazdagság/szegénység? (Mekkora vagyon, milyen havi jövedelem vagy egyéb szempontok.)”

A kapott válaszok két csoportba rendeződtek. A válaszok egyik típusa konkrét összegben határozta meg a szegénység illetve a gazdagság lélektani küszöbét. A másik csoportba azok a válaszok kerültek, ahol a diákok részletesen kifejtették, vagy más módon (pl. birtokolt tárgyakban) határozták meg a fogalmat. Elsőként a számszerű válaszok adatait tekintem át.

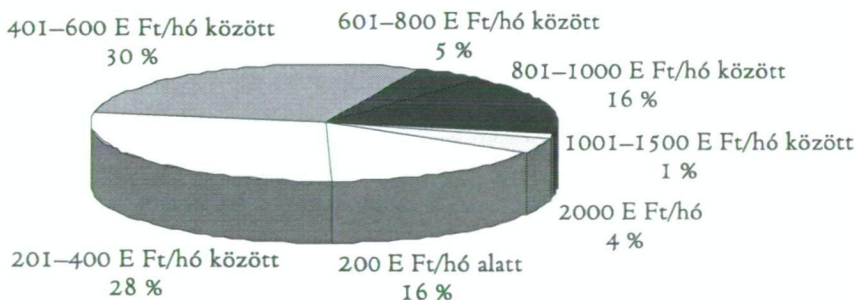
SZÁMSZERŰ VÁLASZOK

A gazdagság mértékére vonatkozóan konkrét összeget a diákok 74%-a adott meg. A gazdagság mértékére vonatkozó becslések összetételét az I. sz. diagram mutatja be.

A diákok 64%-a 600 E Ft/hó alatti jövedelmet jelölt meg válaszában. Havi egymillió forint feletti jövedelmet csupán a diákok 5%-a adott. A válaszok átlaga szerint a gazdagság 561 E Ft/hó jövedelemtől kezdődik, a szórás rendkívül magas, értéke 414.

I. sz. diagram

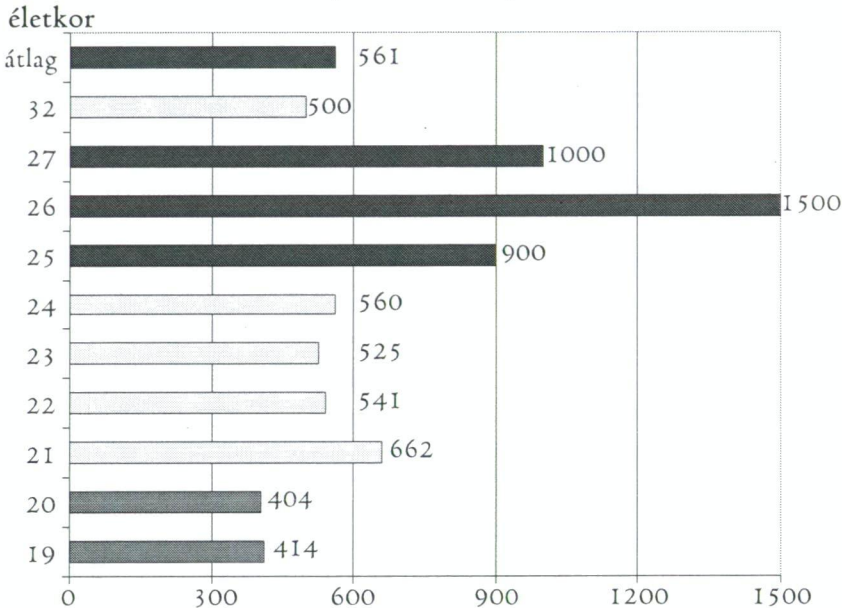
A gazdagság mértékére vonatkozó becslések összetétele

A válaszadók életkora szerint szignifikáns különbség mutatkozott a gazdagság mértékének megítélésében. ($L = 3,487$, $p = 0,02$, $F = 3,329$, $p = 0,01$). Az életkor növekedésével arányosan emelkedik a gazdagság mértékére adott érték. Lásd 2. diagram.

2. sz. diagram

A gazdagság minimum határának megítélése életkoronként
(nettó E Ft/hó)

A gazdagság mértékére vonatkozóan további jelentős, de nem szignifikáns különbségek mutatkoztak a szocio-ökonómiai státusz különböző részmutatói szerint (szülők iskolai végzettsége, lakhely, saját jövedelmi helyzet). A szocio-ökonómiai státusz emelkedésével arányosan, bár nem szignifikáns mértékben emelkedik a gazdagság mértékére vonatkozó becslés értéke.

A szegénységi küszöb meghatározása során csupán a válaszadók 16%-a jelölte meg konkrét összegben, havi átlagfizetésben a szegénységi küszöböt. (Átlag 61 E Ft/hó, szórás: 26, minimum: 15 E Ft/hó, maximum 100 E Ft/hó). A válaszadók további 17%-a a minimálbért adta meg válaszként, annak összegének megjelölése nélkül. Összességében a válaszadók 33%-a a minimálbért, vagy a körüli összeget jelölt meg szegénységi küszöbként.

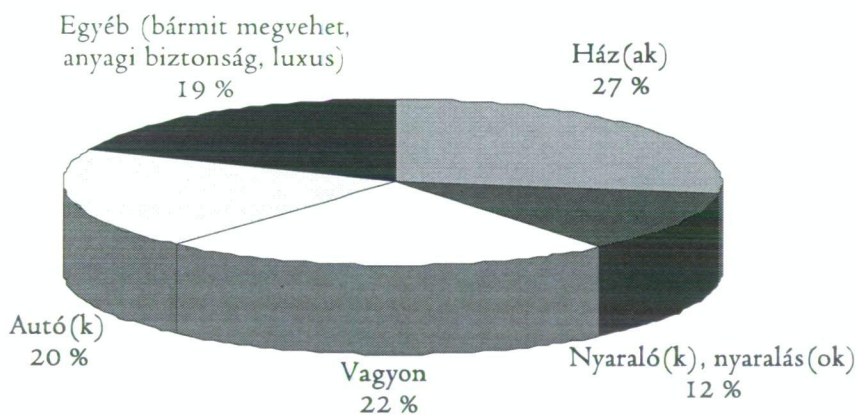

SZÖVEGES VÁLASZOK

A válaszadók 64%-a adott szöveges választ a gazdagság mértékének leírására. A válaszok megoszlását a 3. sz. diagram mutatja be. A diákok többsége szerint a gazdagoknak nagy háza vagy több ingatlana van, jó környéken lakik, több nagy értékű autója van, nincsenek anyagi problémái, életvitelét luxus és sok utazás jellemzi.

3. sz. diagram

A gazdagságra vonatkozó szöveges válaszok összetétele

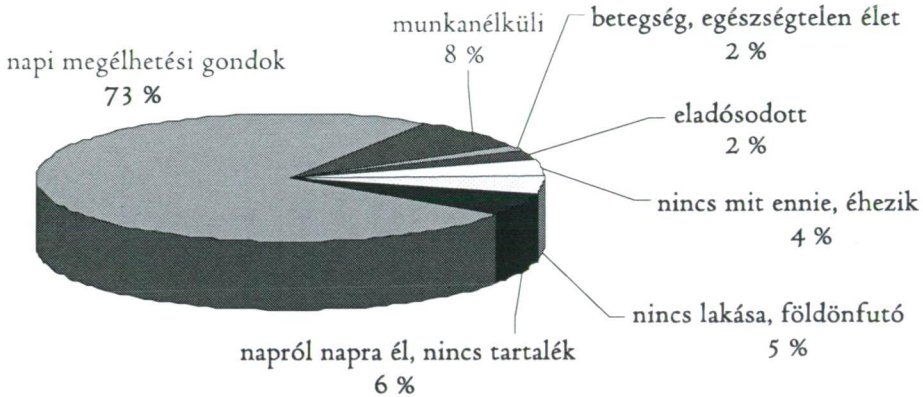
A vagyon illetve a megtakarítás nagyságrendjére adott becslések 10 M Ft és 4 000 M Ft között szóródtak, de 4 000 M Ft-os vagyont csak egy diák jelölt meg. E kiugróan magas érték figyelmen kívül hagyásával a vagyonra vonatkozó becslések átlaga 65 M Ft, szórása 76.

A szegénység mértékének meghatározására a diákok 68%-a adott szöveges jellemzést. Ezen belül a szegénységet a válaszadók 74%-a a napi megélhetési gondokhoz köti, 26%-a pedig egy-egy negatívummal jellemzi. A szegénység ismérveinek megoszlását a 4. sz. diagram mutatja be.

4. sz. diagram

A szegénység ismérvei a diákok szerint

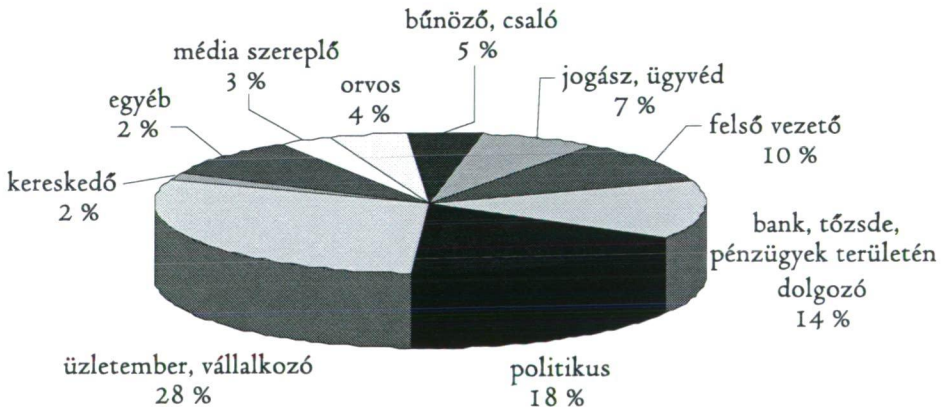
A gazdagok és szegények foglalkozásáról alkotott nézetek

A gazdagok és szegények foglalkozásáról alkotott nézetek megismerésére a következő kérdést tettem fel: "Szerinted a mai magyar gazdag/szegény emberek általában mivel foglalkoznak?" A válaszokat tartalomelemzéssel dolgoztam fel.

A gazdagok foglalkozására vonatkozó kérdésre 472 db, 16 féle foglalkozásra vonatkozó válasz érkezett. A válaszok szerint a gazdag ember főként üzletember, vállalkozó, politikus, bankár, pénzügyi szakember és felső vezető (menedzser). A sorban rögtön ezután következik az ügyvéd és a bűnöző is, ezt követik az orvosok és a média szereplői. A bűnöző a hatodik leggyakrabban említett "foglalkozás". A válaszok megoszlását az 5. sz. diagram szemlélteti.

5. sz. diagram

A gazdagok foglalkozására adott válaszok megoszlása

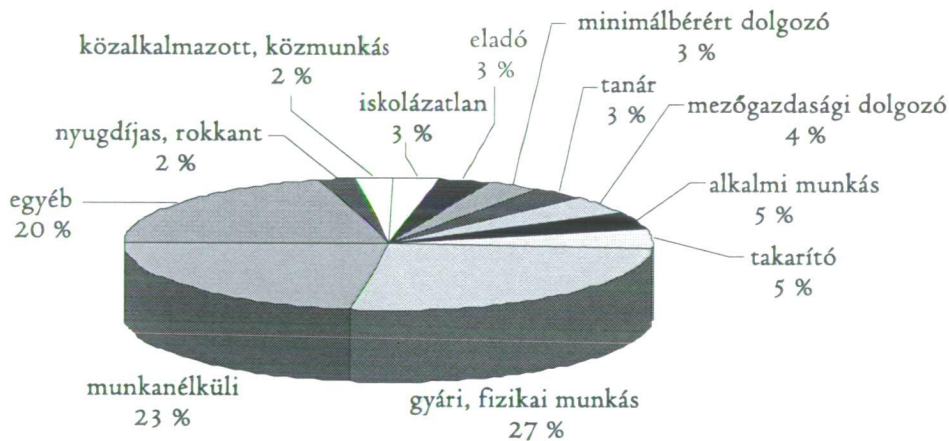

A 9%-ot adó egyéb kategóriába sorolt válaszok között 35%-ban szerepeltek a köztisztviselők, 18% a vendéglátás területén dolgozók aránya, 12–12% az informatikus, a mérnök és a diplomata, és további 6-6%-ot kapott (1–1 válasz) a futbalista és az arisztokrácia utóda.

A szegények foglalkozására vonatkozó kérdésre 372 db, 44-féle foglalkozásra vonatkozó válasz érkezett. A szegény ember a diákok több mint negyede szerint gyári, fizikai munkás (szakmunkás betanított vagy segédmunkás), és 23%-a szerint munkanélküli. A válaszok 5–5%-a alapján takarító, alkalmi munkás, további 3–4% szerint mezőgazdasági dolgozó, tanár, eladó, 2–2% szerint pedig közalkalmazott vagy nyugdíjas a szegény ember. A válaszok 20%-át adó egyéb kategóriába 32 foglalkozás került, ezek többségére 1–1 válasz érkezett, mint pl. hómunkás, utcaseprő, kukás, de akár közalkalmazott, orvos és a diplomás is lehet a szegény ember. A válaszok megoszlását a 6. sz. diagram szemlélteti.

6. sz. diagram

A szegények foglalkozására adott válaszok megoszlása

A közalkalmazott és az orvos, bár eltérő arányban, de egyaránt megjelent a gazdag és a szegény ember lehetséges foglalkozásaként is. E két foglalkozás részesezését a 2. sz. táblázat hasonlítja össze.

2. sz. táblázat

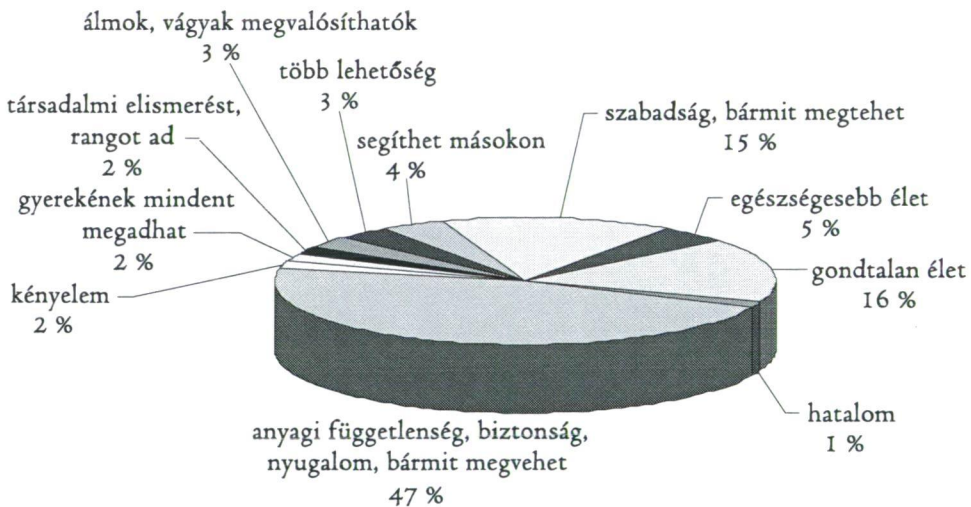
A mindkét csoportban előforduló foglalkozások arányának összehasonlítása

Foglalkozás	Gazdag	Szegény
Orvos	4,2%	0,8%
Közalkalmazott	1,3%	2,4%

A gazdagság és a szegénység pozitív és negatív oldala

A gazdagságról és szegénységről alkotott kép differenciálása érdekében megkérdeztem a válaszadókat a gazdagság és a szegénység pozitívumairól és árnyoldalairól: „Szerinted mi a jó/mi a rossz a gazdagságban/szegénységben?” Először a gazdagság és a szegénység jó oldalaira adott válaszokat ismertettem. A gazdagság jó oldalára vonatkozóan I I kategóriában, összesen 215 válasz érkezett. A válaszokat a 7. sz. diagram mutatja be.

7. sz. diagram

Mi a jó a gazdagságban?

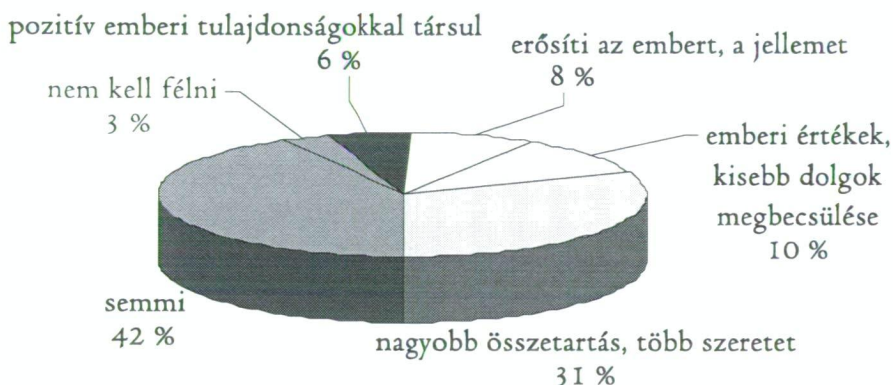
A gazdagság legnagyobb előnyét, 47%-ban, az anyagilag biztonságos, független életben látják a diákok. A második leggyakoribb válasz 15–16%-os részesedéssel a gondtalanság és a szabadság lehetősége. Az egészséges élet és a másokon való segítség lehetősége 4–5%-os arányban szerepelt a válaszok között.

A szegénysége jó oldalára vonatkozóan hat kategóriában, 192 válasz érkezett. A válaszokat a 8. sz. diagram mutatja be. A szegénységben a diákok 42%-a szerint semmi jó nincs, 31% szerint pedig a nagyobb összetartás és a szeretet a szegénység legjobb oldala. A szegénység pozitívuma továbbá az emberi értékek, a jó emberi tulajdonságok és az erős jellem.

8. sz. diagram

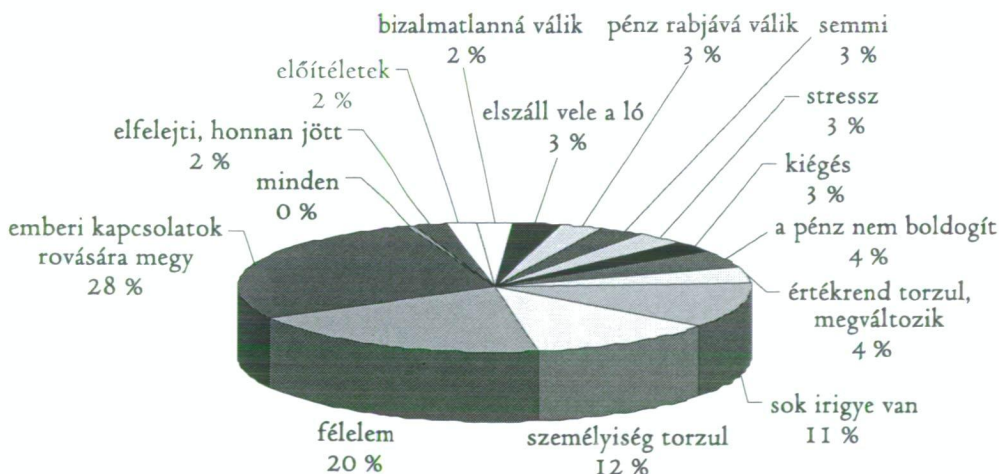
Mi a jó a szegénységben?

A gazdagság negatívumára 14 kategóriában, 204 válasz érkezett. (Lásd 9. diagram) A gazdagságban az a legrosszabb a válaszadók szerint, hogy az emberi kapcsolatok romlanak, megjelenik a félelem, és a személyiség torzulása. Szintén a gazdagság negatívuma a sok ellenség és irigy, akiktől közvetlenül vagy közvetve félnie kell a gazdag embernek.

9. sz. diagram

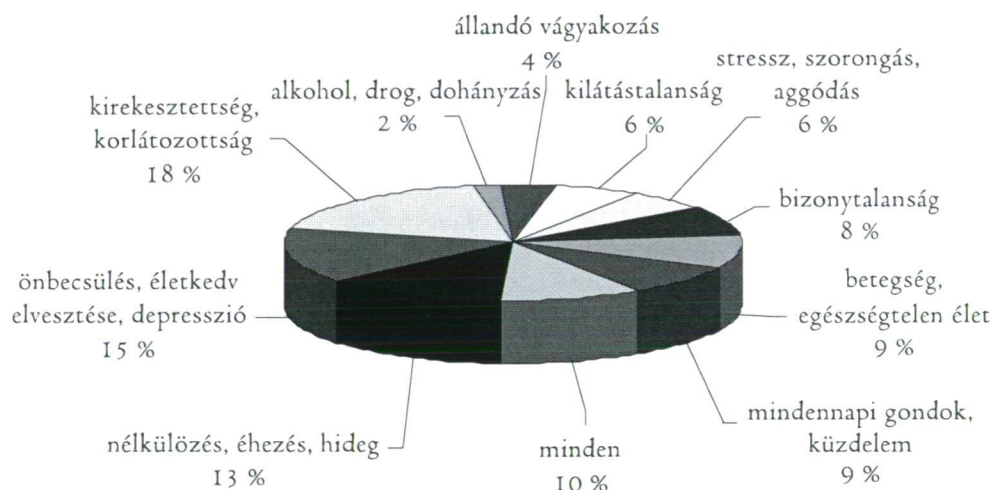
Mi a rossz a gazdagságban?

A szegénység rossz oldalára vonatkozóan 252 válasz érkezett, ami I I kategóriába volt sorolható. (Lásd 10. diagram) A szegénység negatívumai egymáshoz nagyon kapcsolódnak, részben egymásból is következnek. Leggyakrabban a kirekesztettséget, az önbecsülés és életkedv elvesztését, a depressziót, a nélkülözést és a mindennapi gondokat említették a válaszadók. Gyakran szerepelt a semmi jó ellentétéként a minden rossz válasz is.

10. sz. diagram

Mi a rossz a szegénységben?

A gazdagság és szegénység előnyeire és árnyoldalaira vonatkozó válaszok, és az azokból képezhető kategóriák számát elemezve (Lásd 3. táblázat) megállapítható, hogy a legtöbb válasz a szegénység negatívumaira érkezett. Második a sorban a gazdagság pozitívumaira vonatkozó válaszok száma. Legkevesebb választ a szegénység pozitívumaira vonatkozó kérdésre adtak a diákok.

3. sz. táblázat

A válaszok és a kategóriák számának összehasonlítása

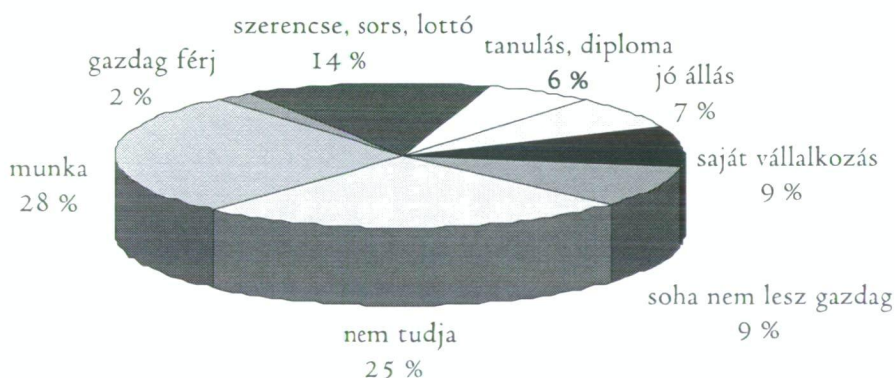
Megnevezés	Pozitívumok		Negatívumok	
	Gazdagság	Szegénység	Gazdagság	Szegénység
Válaszok száma	215	192	204	252
Kategóriák száma	11	6	14	11

Motivál-e a pénz?

A vizsgálatban megkérdeztem a diákokat arról is, hogy akarnak-e gazdagok lenni. A többség válasza (57%) válasza egyértelműen igen. Igennek kell tekintenünk azonban a részben választ (17%) is, mert azok általában úgy fogalmazódtak meg, hogy „igen, de csak annyira, hogy ...”, vagy „csak annyira, hogy ...” a gazdagság előnyeit, pozitív oldalát, az anyagi biztonságot élvezhesse, de a negatív oldalával ne kelljen szembesülnie. Az igen válaszok magas aránya meggyőzően támasztja alá a pénz motivátor szerepével kapcsolatos nézeteket. A válaszadók egynegyede még nem tudja hogyan fog meggazdagodni, és csak 9% gondolja úgy, hogy soha nem lesz gazdag. A többség a munkája, a tudása révén akar meggazdagodni, 11% a szerencsére, 2% pedig a gazdag férjre vár. (Lásd II. diagram)

II. sz. diagram

Hogyan fogsz meggazdagodni?

ÖSSZEGZÉS, MEGVITATÁS

A kutatás sok tanulsággal szolgált, a kutatási hipotézisek többé-kevésbé beigazolódtak.

Az egyetemisták általában véve, és társadalmi-gazdasági státuszuk, valamint életkoruk szerint is eltérő mértékben határozzák meg a gazdagság és a szegénység mértékét.

A gazdagság mértékének számszerű megítélése során a diákok körében meglehetősen nagy bizonytalanság mutatkozott, a válaszok szórása nagyon magas volt. A diákoknak nincs valódi rálátása a gazdagok legfelsőbb rétegére, számukra a gazdagságot a – közép vagy felső-közép osztályba számító – jómódú réteg jeleníti

meg. A gazdagság mértékének megítélése a vizsgált korosztályon belül leginkább az életkor függvénye. Emellett megfigyelhető volt néhány jelentős különbség a társadalmi ökonómiai státusz bizonyos részmutatói szerint is, amit azonban a kutatásban nem sikerült statisztikailag igazolni. Ez egybecseng a korábbi kutatások eredményével is, amelyek szintén találtak összefüggést a társadalmi státusz és a gazdagság, szegénység megítélése között.

Ezzel szemben a szegénység mértékének megítélése sokkal pontosabb és egységesebb képet mutat. A vizsgált hallgatók a szegénységi küszöböt a minimálbérhez kapcsolják, de a szegénységet a többség nem jövedelemhez, hanem a napi megélhetési gondokhoz köti. A szegénység mértékének meghatározásában nem mutatható ki semmilyen számottevő különbség a válaszadók társadalmi gazdasági státusza szerint.

A gazdagságra vonatkozó szöveges válaszok esetében már kiegyenlítettebb, de erősen általánosító a kép: a diákok a gazdagságot néhány tárgy és tevékenység együttes létéhez kötik, úgy, mint nagy házak, vagyon, autók, nyaralók, nyaralások. A szegénységet alapvetően egy dologgal, a napi megélhetési gondokkal jellemzik. A két nagy társadalmi csoport foglalkozásának megítélésében határozottan megfigyelhető, hogy a gazdagok foglalkozására vonatkozóan több válasz érkezett, mint a szegények foglalkozása esetében. A szórás e témakörben a gazdagok esetében volt sokkal kisebb, mint a szegényeknél. A gazdagok foglalkozásának megítélésében jóval nagyobb egyetértés mutatkozott, kevés olyan foglalkozás van a diákok szerint – ez pedig elsősorban a vállalkozó, politikus, bankár és a felső vezető –, amelyekben meg lehet gazdagodni. A szegénységhez ugyanakkor számos foglalkozás, de legfőként a munkanélküliség és a fizikai munka kapcsolható. Két foglalkozáscsoportot, a közalkalmazottak és az orvosok körét a diákok a gazdagsággal és a szegénységgel is kapcsolatba hozták. Ez egyrészt arra utal, hogy ebben az esetben az általános társadalmi sztereotípiák hatása mellett valószínűleg a saját, eltérő tapasztalataik is megjelentek ítéletalkotásukban, másrészt viszont e két csoport és e két csoport társadalmi megítélése sem tűnik teljesen egységesnek.

A gazdagok megítélése egyrészt erősen általánosító, másrészt viszont nagyon ambivalens. A pozitívumok hangsúlyozása mellett kiemelkedő a csalás, bűnözés szerepe, és az emberi kapcsolatok, valamint a személyiség torzulása. A gazdagság mindennek ellenére vonzó a diákok számára.

A gazdagság illetve a gazdagok ambivalens megítélése jól igazodik ahhoz a nemzetközi vizsgálathoz, amelynek az volt az egyik legfőbb tanulsága, hogy a menedzsereket, üzletembereket, bankárokat nem tartják elég becsületesnek.

A gazdagok ambivalens megítélését megalapozza, hogy a mai magyar gazdagok többségében a rendszerváltás környékén, sokszor valóban kikapuk kihasználásával,

és nem csak tisztességes eszközök alkalmazásával gazdagodtak meg. Ehhez kapcsolódik a Fülöp Márta versengés kutatásaiból levonható következtetés is, miszerint a mai magyar társadalom meglehetősen elítéli, egyértelműen negatívnak címkézi a versenyt, a versengést.

A Csepeli és társai által végzett kutatások, amelyekben a gazdagokkal szembeni irigységet és a tisztességes úton történő meggazdagodással szembeni bizalmatlanságot mutatták ki, szintén ehhez hasonló eredményekkel és magyarázatokkal szolgáltak.

Kutatási eredményeim alapján az is beigazolódott, hogy a pénz motivátorként működik az egyetemisták körében, a többség a gazdagság árnyoldalai ellenére szeretne meggazdagodni.

A válaszok jól tükrözik Simmel elméletét, (Simmel, 2004.) amely szerint a pénz eszköz, a legfőbb és legáltalánosabb motivátor, ami azonban könnyen céllá válhat, és ezáltal eltorzíthatja a személyiséget és a viselkedést.

Összességében úgy gondolom, hogy az elvégzett kutatás, annak ellenére, hogy néhány helyen nem sikerült az eredményeket, összefüggéseket statisztikailag is igazolni, igen érdekes és tanulságos volt. A kutatás részben visszaigazolta a korábbi kutatási eredményeket és tovább gazdagította azokat. A kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a diákok gazdagokról és szegényekről alkotott képe erősen sztereotip jellegű és általánosító, különösen a gazdagokra vonatkozó kérdések tekintetében. A diákok nézeteiben a sztereotip gondolkodás és ítéletalkotás játszik meghatározó szerepet, míg a saját egyéni tapasztalatok hatása ennél jóval kisebb. A jövő véleményformáló értelmiségi rétegénél, és a jövőbeli döntéshozó vezetők körében a kutatásban tapasztalt ismereteknél sokkal árnyaltabb, pontosabb kép, a társadalmi problémák és azok okainak mélyebb ismerete várható el. Különösen nagy a felelőssége ebben a felsőfokú képzésnek, amelynek a szűken vett szakképzés mellett a jelenleginél sokkal mélyebb társadalomismeret, szociológiai műveltség közvetítése is feladata, valamint az önálló véleményalkotás igényének és képességének kialakítását is határozottan fel kell vállalnia.

IRODALOMJEGYZÉK

- Banaji, M.: Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák. Osiris, Budapest, 2003.
- Csepeli György—Örkény Antal—Székelyi Mária—Barna Ildikó: Bizalom és gyanakvás. Szociológiai Szemle, 2004/1.
- Csepeli György—Kolosi Tamás—Neményi Mária – Örkény Antal: A gazdagság és a szegénység okaira adott magyarázatok rejtett normatív szempontjai Magyarországon. Szociológiai Szemle, 1992/3.
- Csikszentmihályi Mihály: Flow Az áramlat. Akadémiai Kiadó, 2001.
- Domański, Henryk: A szegénység társadalmi meghatározói a posztkommunista társadalmakban. Szociológiai Szemle, 2001/4. 40-65.
- Forgas, Joseph: A társas érintkezés pszichológiája. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.
- Fülöp Márta (1995): A versengésre vonatkozó tudományos nézetek, III. A versengés a szociálpszichológia tükrében. Pszichológia, 15(4),
- Fülöp Márta: A versengés szerepe. Új Pedagógiai Szemle 2001/11. Gardner, J.—A. Oswald: Does Money Buy Happiness? A Longitudinal Study using Data on Windfalls – Royal Economic Society Annual Conference 2002. with number 81.
- Hamilton, David L.: A sztereotípiák megértése: Elméletek és problémák történelmi perspektívában In: Hunyady György (szerk.): Sztereotípiakutatás hagyományok és irányok. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2001.
- Havasi Éva: Szegénység és társadalmi kirekesztettség a mai Magyarországon. Szociológiai Szemle, 2002/4. 51–71.
- Hunyady György—Székely Mózes: Gazdaságpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Hunyady György (szerk.): Sztereotípiakutatás hagyományok és irányok. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2001.
- Hunyady György: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.
- Kohn, Alfie: Challenging Behaviorist Dogma: Myth about money and motivation. Compensation & Benefits Review, 1998. március.
- Kocsis Tamás: Gyökereink (örömről és gazdaságról egy világinéretű fogyasztói). Kairosz Kiadó, Budapest, 2002.
- Kocsis Tamás: A materializmustól a teljes emberig – A fogyasztás önkéntes csökkentéséről a nyugati társadalmakban. Kovász, 2001. 3–4. 101–136.
- Krémer Balázs: Három kérdés, 10+1 tézis – a szegénységről és a globalizációról. Szociológiai Szemle, 2002/4. 190–202.
- Magyar Beck István: Gazda(g)ság és sze(r,g)énység; Kocsi Tamás Gyökereink. Kovász, 2001. Ősz-Tél
- Magyar Beck István: Kreativitás és gazdasági motivációk. Valóság, 2000/1.
- Medgyesi Márton: A kereseti egyenlőtlenségekkel kapcsolatos attitűdök változása a rendszerváltozás során. BKE Szociológiai Tanszékén készült szakdolgozat.
- Mérő László: Az élő pénz. Tercium Kiadó, Budapest, 2004.
- Mitev, Petar-Emil: A szegénység dinamikája. Szociológiai Szemle, 2001/4. 13–39.
- Ramzi Nasser—Susshila Singal—Kamal Abuchedid: Causal attribution for poverty among Indian youth. Current research in social psychology, 2005. október.
- Simmel, Georg: A pénz filozófiája. Osiris, Budapest, 2004.
- Váriné Szilágyi Ibolya—Solymosi Zsuzsa: A siker szociális reprezentációja – értelmiségi rétegnél. Szociológiai Szemle, 1995/1.